

Gönderim Tarihi: 02.03.2022

Kabul Tarihi: 06.06.2022

URFA DİRENİŞİNDE SİYALE AŞİRETİ MENSUPLARINDAN SALİH EL-ABDULLAH'IN YEREL İDARECİLERE VE İŞGAL KUVVETLERİNE YÖNELİK TUTUMU

Attitudes of Salih el-Abdullah, a Member of Siyale Tribe, Towards Local
Administrators and Occupying Forces during Urfa Resistance

Zafer BENZER

Arş. Gör. Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
zaferbenzer@harran.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7549-6731

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

20. yüzyılın başlarında Harran bölgesinde yaşayan Salih el-Abdullah, Kays Aşireti'ne bağlı Siyale (Seyale) kabilesinin reisiydi. O bölgede sebep olduğu asayiş problemleri gerekçesiyle ve bu hareketleri terk etmesi amacıyla Edirne'nin Lüleburgaz yöresine sürgün edilmiştir. 1918 yılında affedilmiş ve Salih'in Urfa'ya dönüşüne izin verilmiştir. Ne var ki Urfa Milli Mücadelesi döneminde işgal kuvvetleriyle irtibat halinde olduğu, üstelik Kuva-yı Milliye'nin çalışmalarını da işgalcilere bildirdiği arşiv kayıtlarında yer almaktadır. Urfa'nın işgal sürecinde bölgede bulunan idarecilerin ve şehir eşrafının kaleme aldığı hatıratlarda ve arşiv kayıtlarında, Salih el-Abdullah'ın memleketin selameti için yapılan çalışmalara katkı sağlamadığı gibi bu çalışmalarını deşifre etmeye çalıştığı açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca Fransızlara hizmet ederek, Milli Aşireti gibi bazı aşiretlerin fertlerini yanına çekip gasp ve yağma faaliyetlerine karıştığı ortaya konulmuştur. Merkezi otorite ve/veya yerel idarecilerin aldığı önlemlere rağmen onun bu olumsuz faaliyetleri, tamamen ortadan kaldırılamamıştır. İşgal kuvvetlerinin Urfa'yı terk etmesine kadar olan süreçte Salih hakkında yapılan suçlamalar işgal sonrasında ele geçirilen belgelerle iddia olmaktan çıkmış ve netlik kazanmıştır. Faaliyetleri nedeniyle suçlu bulunan Salih tutuklanarak Diyarbakır Cezaevi'ne gönderilmiş ve 1924'te burada tutuklu iken eceliyle vefat etmiştir. Salih el-Abdullah, Urfa ve yöresinde gerek eşkıyalık faaliyetleri ve gerekse Milli Mücadele karşıtı tavırlarıyla bilinen bir şahsiyet olarak tarihte yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Milli Mücadele, Aşiretler, Siyale Aşireti, Salih el-Abdullah.

Abstract

Salih el-Abdullah, living in the Harran region in the early 20th century, was the leader of the Siyale (Seyale) clan connected to Kays Tribe. He was exiled to Lüleburgaz, Edirne because of the security problems he caused and in order to abandon such actions. He was pardoned in 1918 and allowed to return to Urfa. However, it is documented in the archive records that he was in contact with the occupying forces during the Urfa National Struggle and also that he reported the activities of Kuva-yı Milliye (National Forces) to occupying forces. It was clearly stated in the memoirs written by the administrators and gentry who were present in the region during the occupation of Urfa and in the archive records that Salih el-Abdullah did not contribute to the activities carried out for the salvation of the homeland; in contrast, he tried to expose these activities. Moreover, it is determined that he served to the French, influenced some of the members of certain tribes such as Milli Tribe and got involved in extortion and looting. Despite the precautions taken by the central authority and/or local

administrators, his negative actions could not be completely eliminated. Allegations declared against Salih until the period when the occupying forces left Urfa were no longer claims thanks to the documents obtained after the occupation and gained clarity. Found guilty of his actions, Salih was arrested and sent to Diyarbakır Penitentiary and in 1924 he died of natural causes there. Salih el-Abdullah took his place in history as a figure who was known of his banditry activities in Urfa and its surroundings and his attitudes against the National Struggle.

Keywords: *Urfa, National Struggle, Tribes, Siyale Tribe, Salih el-Abdullah.*

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılmıştı. Mondros sonrasında İngilizler, bu antlaşmanın 7. maddesini ileri sürerek hukuksuz bir şekilde Anadolu'nun çoğu vilayetini işgal ettiler. İşgal edilen vilayetlerden birisi de Urfa idi. Urfa ve yöresi 1918 senesinin Mart ayından Ekim ayına kadar İngilizlerin kontrolünde kaldı. Sonrasında İngilizlerle Fransızlar arasında yapılan anlaşma gereği Urfa vilayeti Fransız işgal kuvvetlerine bırakılmış oldu. Her iki devletin de bu işgal faaliyetleri Urfa halkı nezdinde asla kabul edilmedi ve işgallere karşı yerel idareciler başta olmak üzere, şehirliler, köylüler ve aşiretler direnişe geçti. Urfa birçok Türkmen, Kürt ve Arap aşiretlerine ev sahipliği yapmaktaydı ve bu direnişte bazı Urfa aşiretleri Milli Mücadele'ye katkılarıyla ön plana çıktı.

Urfa direnişinde aşiretlerin rolü ve önemini kavrayan işgal kuvvetleri, bölge aşiretlerinin desteğini almak için harekete geçip onları yanlarına çekmeye çalıştılar. Ancak tüm çabalarına rağmen bölgede bulunan Milli, Berazi, Badıllı, Aneze, Kays, Dögerli, Baziki ve İzollu gibi aşiretler işgal karşısında mücadeleye hazır olduklarını her fırsatta dile getirdiler. Bu düşünce ve tavırlarını uygulamada da gösteren aşiret reisleri ve mensupları Kuva-yı Milliye'ye maddi-manevi destek verdiler ve Urfa'nın kurtuluşunda önemli bir rol oynadılar (Üner, 2015). Ancak istisnai de olsa bazı aşiret mensuplarının devlet otoritesine muhalif tavırları oldu. Dönemin arşiv kayıtları ve o dönemde olayları bizzat yaşamış veya gözlemlemiş kişilerin kaleme aldığı hatıratlarından takip edilebildiği kadarıyla Milli Mücadele'ye muhalif olanlardan biri Harran aşiretlerinden Siyale (Seyale) Aşireti mensubu Salih el-Abdullah idi. Kayıtlarda "Siyale Aşireti Reisi" olarak anılan Salih el-Abdullah, I. Dünya Savaşı devam ederken Harran ve civarında asayişsizliğe sebep olduğu gerekçesiyle merkezi hükümet tarafından bölgeden uzaklaştırılarak Edirne'ye gönderilmişti. Belirli bir süre burada ikamet etmek zorunda kalan Salih el-Abdullah, Mondros Mütarekesi'nden sonra affedildi ve memleketi Urfa'ya dönüşüne izin verildi.

Urfa işgalinde bu bölgede bulunan Salih el-Abdullah'ın, İngiliz ve akabinde Fransız yanlısı olduğu ve işgal kuvvetleriyle temaslarda bulunduğu iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra milli direniş hususunda Kuva-yı Milliye ve Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını işgal kuvvetlerine ihbar ettiği, itaatsiz tavırlar sergilediği ve bölgede yağma faaliyetlerinde bulunduğu bilgisi de çeşitli kaynaklarda mevcuttur. Bu çalışmanın konusu Milli Mücadele döneminde büyük önem arz eden Urfa direnişinde Siyale Aşireti mensuplarından Salih el-Abdullah'ın yerel idarecilere ve işgal kuvvetlerine yönelik tutumunun tespit edilmesidir. Bu hususta şu an için müstakil olarak ele alınan bir çalışmanın bulunmaması araştırma konusunu özgün kılmaktadır. Bu çalışmada, Urfa direnişi sürecinde Siyale Aşireti mensuplarından Salih el-Abdullah'ın bölgedeki faaliyetleri ele alınarak Milli Mücadele'deki rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak başta Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler olmak üzere dönemin idari ve askeri yöneticilerinin kaleme aldığı hatıratlar ve araştırma konusu ile ilgili diğer telif ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır.

2. SİYALE AŞİRETİ VE SALİH EL-ABDULLAH HAKKINDA

Kaynaklarda Siyale veya Seyale aşireti olarak zikredilen bu aşiret aslında bir kabiledir ve bölgenin büyük Arap aşiretlerinden olan Kays (Geys/Ceys)¹ Aşireti'nin bir alt koludur. Suriye'nin kuzeyi ve Urfa Sancağına bağlı Harran bölgesinde varlık göstermiştir (Taşkıran, 1999, s. 130-131). Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde gerçekleştirilen son aşiret sayımında belirtildiğine göre 20. yüzyılın başlarında Kays Aşireti Harran kazasında 3.950 kadar bir nüfusa sahipti ve yarı göçebe halde yaşamını sürdürmekteydi (Aydın & Çiftçi, 2021, s. 209). Bununla birlikte aynı dönemde Ziya Gökalp'in aktardığı verilerde ise Beni Kays olarak nitelendirdiği Kays Aşireti; Beni Muhammed, Seyale(Siyale), Cemile(Cümeyle), Meşhur ve Beni Yusuf olmak üzere beş alt kabileden meydana gelmekteydi ve nüfusu tahminen 25.800 kişiydi. Bunlardan Siyale kabilesinin nüfusu tahminen 3.000 kişiden müteşekkildi (Gökalp, 2013, s. 56). 1927 tarihinde hazırlanan Urfa Salnamesinde de yine Kays Aşireti bünyesinde gösterilen Siyale fırkası Ceyhum, Ma'acle, Ta'an, Nevacih, Ebuhas, Hubua, Cümeyle, Benzeyn(Bini

¹ Kökeni Kays Aylân kabileler topluluğuna dayandırılan bir aşirettir. Siyale, Beni Muhammed ve Beni Yusuf olmak üzere üç ana kabileden meydana gelmektedir. Bir konfederasyon yapısı gösteren bu aşiret 19. Yüzyıla kadar etkin bir güce sahip olmuştur. Hz. Ömer döneminde Suriye bölgesi, Irak, Harran ve Akçakale taraflarına gelip yerleştikleri belirtilmektedir (Bozkurt, Tarihsiz, s. 217-218). Ayrıca Kays Aylân hususunda tafsilatlı bilgi için bkz. (Önköl, 2002, s. 91-92).

Zeyd), Nufavile ve Elbucindi şeklinde alt kollardan meydana gelmektedir (Urfa Hakkında Salname, 1927, s. 96).

Harran ve civarında bulunan Siyale Aşireti'nin son dönem reisleri Hüseyin Salih el-Abdullah'tı (Bozkurt, Tarihsiz, s. 232). Salih'in hayatı ve kişiliği hakkında resmi kayıtlarda pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte arşiv kayıtlarından elde edilen bilgilerden hareketle onun Milli Mücadele döneminde Urfa'dan Edirne taraflarına sürgün edildiği tespit edilmiştir. 28 Şubat 1917 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen şifreli bir telgrafta Salih'in Harran Kazası ve civarında öteden beri eşkıyalık hareketlerinde bulunduğu, bölgede bulunan diğer aşiretlere yönelik uygunsuz hareketler sergileyerek halkı zarara uğrattığı belirtilmiştir. Salih el-Abdullah'ın bu gibi olumsuzluklara bir daha sebebiyet vermemesi ve uslanması amacıyla bulunduğu Harran bölgesinden Edirne Vilayeti'ne gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 546-111). Bu telgrafa karşılık 7 Mart 1917'de Urfa Mutasarrıflığına hitaben gönderilen telgrafta cevap olarak Siyale Aşireti Reisi Salih Abdullah'ın "karar-ı askeri" ile Edirne Vilayeti'ne tedibi uygun görülmüştür (BOA, DH.ŞFR. 74-57).

Salih el-Abdullah ailesini ve çocuklarını geride bırakarak İttihat ve Terakki hükümeti tarafından tek başına Edirne'ye gönderilmiştir. Dönemin kayıtlarından hareketle Salih'in sürgüne gönderildiği dönemde yaşının ilerlemiş olduğu ve Edirne vilayet merkezinde değil de buraya bağlı Lüleburgaz'da ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 19 Ağustos 1917'de 'Urfalı Şeyh Salih' ismiyle Dahiliye Nezâreti'ne yazdığı telgrafta yetmişli yaşlarında olduğunu ve ömrünü Osmanlı Devleti'ne hizmet ve itaatle geçirdiğini dile getirmiştir. Haksız yere sekiz aydan beri Lüleburgaz'a sürüldüğünü öne sürerek affedilip memleketine geri dönmeyi talep etmiştir (BOA, DH.EUM.4.Şb. 13-19). Aynı talebini 20 Ekim 1917'de Harbiye Nezâreti'ne de bildirmiştir (BOA, DH.EUM.4.Şb. 14-4).

O dönemde Siyale Aşireti gibi hatırı sayılır bir aşiretin reisi konumunda iken ait olduğu topraklardan kaldırılıp aşına olmadığı farklı bir bölgeye gönderilen Salih'in yaşının da vermiş olduğu ağırlıkla sıkıntıya düştüğü gözlemlenmiştir. Bölge olarak Urfa'nın ılıman ikliminden farklı özelliklere sahip Edirne bölgesinde problem yaşadığı anlaşılan Salih'in vilayet dahilinde Tekfur Dağı gibi havası ılık bir mahâle veya arzu ettiği takdirde Aydın Vilayeti dahilinde bir kasabaya naklinin de uygun görülebileceği 26 Aralık 1917 tarihli Edirne Vilayeti'ne gönderilen bir telgrafta dile getirilmiştir (BOA, DH.EUM.4.Şb. 15-9). Nisan 1918'de Salih'in memleketine geri dönme talebi tahkik edilmiştir (BOA, DH.EUM.4.Şb. 18-25). Tahkikat neticesinde Edirne'den İstanbul'a geldiği

anlaşılan Salih Abdullah'ın memleketi olan Urfa'ya dönüşüne Mayıs 1918'de müsaade edilmiştir (BOA, DH.EUM.4.Şb. 17-58/1).

Urfa Mutasarrıfı namına muhasebeci Muhiddin ismiyle Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta Salih'in dönüş izninin İkinci Ordu Kumandanlığına da uygun görüldüğü belirtilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 581-44; BOA, DH.EUM.4.Şb. 17-58/5). Bunun yanı sıra Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey tarafından yine Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta da Salih el-Abdullah'ın Urfa'ya dönüşüne müsaade edilmesinin birtakım faydalarının sözü konusu olabileceği vurgulanmıştır. Öyle ki Salih el-Abdullah'ın oğlu olduğu söylenen Hüsnü'nün uygunsuz tavırlar sergilediği ve babasının dönüşü ile birlikte kendisinin itaat altına alınabileceği hususunda fikir beyan edilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 579-108; BOA, DH.EUM.4.Şb. 17-58/6). Kayıtlardan takip edilebildiği kadarıyla Siyale Aşireti Reisi Salih el-Abdullah 1917 senesi başlarında Harran'da yakalanmış ve tedibi için Edirne'nin Lüleburgaz bölgesine gönderilmiştir. Yaklaşık olarak bir buçuk sene burada ikamete mecbur kalan Salih, 1918 senesi ortalarında affedilmiş ve memleketine dönmesine izin verilmiştir.

3. URFA'NIN İŞGALİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Birinci Dünya Savaşı sürecinde işgale uğramasına rağmen savaş sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 10. maddelerine dayanılarak işgal edilmiştir (Türk İstiklal Harbi-IV, 1966, s. 3). Bu işgalin altyapısı Batılı devletler tarafından henüz savaş devam ederken kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarla hazırlanmıştı. Bu anlaşmalardan biri 9-16 Mayıs 1916'da yapılan Sykes-Picot Antlaşması idi. Buna göre; Antep, Maraş ve Urfa ile Musul bölgelerinin Fransızlara verilmesi öngörülmüştür. Ancak savaşın sonunda Osmanlı Devleti ile yapılan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İngilizler bu mntıkaları işgal etmişlerdir. Bu durumun başlıca sebebi Musul'u Fransızların elinden kurtarmaktı. İngiltere, Musul'a karşılık Fransızlara bu bölgeleri koz olarak kullanırken, Fransızlar da Antep, Maraş ve Urfa bölgelerine karşılık Musul'u İngilizlere verdiklerini açıklamaktaydı (Akbıyık, 2015, s. 2-3). Bu mütareke çerçevesinde Anadolu'yu işgale başlayan İtilaf Devletleri'nden İngiltere 24 Mart 1919 tarihinde Urfa'ya girerek şehir merkezini işgal etmiştir.²

İngiliz kuvvetleri Urfa'da buldukları süre zarfında genellikle ahaliye ılımlı davranmış, yerel idarecilerin tarafsız ve dürüst davranmaları karşılığında işlerine pek karışmamışlardır (Akalin, 2016, s. 13-14). İngilizler

² Urfa'nın İngilizler tarafından işgal edildiği tarih mahalli yayınlar ve hatıratlarda 7 Mart 1919 olarak zikrediliyorsa da resmi kayıtlarda bu tarih 24 Mart 1919'dur (Özçelik, 2003, s. 46).

bölgedeki faaliyetlerini, etkileyebileceklerini düşündükleri iki kesim üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bunlar; şehir merkezinde bulunan gayrimüslimler ve özellikle Ermeniler ile Urfa merkezi ve çevresinde varlık gösteren aşiretlerdir. İngilizlerin başlıca amacı Kafkasya ile Mezopotamya arasında Kürt ve Ermenilere kurduğunu düşündükleri devletler aracılığıyla bir tampon bölge oluşturmaktır. Bu suretle başta Kürt ve Arap aşiretleri olmak üzere bölgede bulunan aşiretler arasında nabız yoklamalarına başlamışlardır. Onlarla ilişki kurmaya çalışmışlar ve özellikle de yörenin nüfuzlu aşiretlerinden olan Milli Aşireti'ne ayrı bir önem vermişlerdir. Aşiret Reisi Mahmut Bey'e, "Kürt Lawrence" olarak nitelendirilebilecek Binbaşı Noel³ ve Yüzbaşı Woolley gibi casuslarını gönderip bunların vasıtasıyla mektup ve hediyeler takdim etmeyi de ihmal etmemişlerdir (Özçelik, 2003, s. 54-55). Bu görüşmelerden olumsuz netice alan İngilizler bu kez de General Barrow aracılığıyla Mahmut Bey'i Urfa'ya davet ettiler. Mahmut Bey, bu hususta nasıl davranması gerektiğini sorduğu 13. Kolordu'dan aldığı talimat doğrultusunda bu buluşmaya da iştirak etmedi (Ali Rıza, 1995, s. 8-9; Akalın & Karakaş, 2020, s. 37). Dolayısıyla İngilizlerin Milli Aşireti'ni para ve sair araçlarla elde etmeye çalışma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu girişimler Milli Aşireti özelinde sonuç vermemiş olsa da Urfa civarında bulunan bazı Arap aşiretleri üzerinde etkili olmuştur. İngiliz taraftarı olan aşiretler, devletin yanında yer alan aşiretlere saldırıyordu. Harran'ın kuzeyinde çatışma halinde olan aşiretler birbirlerinin kanını dökmekten geri durmuyorlardı. Bu duruma içten içe sevinen ve aşiretleri kışkırtan İngilizler, merkezi hükümeti de güçsüzlükle suçluyorlardı (Ali Rıza, 1995, s. 9). Fransa'ya Ortadoğu'da çok fazla yayılma alanı bırakmamak adına gerçekleştirilen İngiliz işgali Urfa'da yaklaşık yedi ay sürdü. İngilizler bölgeyi misafir edasında yönetmişler ve şehirde adli, idari ve mülki dairelere pek fazla müdahale etmeyerek var olan düzeni devam ettirmişlerdir. Ancak bu bölgede aşiretleri birbirine düşürerek böl yönet politikasını ustalıklı uygulamışlardır (Mutlu, 2019, s. 410-411).

Sahip olduğu petrol gibi yer altı zenginliklerinden dolayı Musul ve civarını hedef alan İngilizler, Fransa ile 15 Eylül 1919 tarihinde yaptıkları ve "Suriye İtilafnamesi" olarak bilinen "İngiliz-Fransız Mukavelesi" neticesinde

³ Asıl adı Edward William Charles Noel'dir. 1886-1974 yılları arasında yaşayan Noel, 1918 ile 1923 arasında Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Irak coğrafyasında Kürtlerle ilgili yoğun istihbarat çalışmalarında bulunmuştur. Noel'in ana dili olan İngilizcenin yanı sıra Fransızca, Rusça, Farsça ve Kürtçe dillerine hâkim olması onun, bölgeyi ve bu çalışmaları ne derece önemsendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu hususlarda tafsilatlı bilgi için bkz. (Kartın, 2014, ss. 3883-3894).

Urfa, Antep ve Maraş'ı Fransızlara bırakmışlardır (Hatipoğlu, 2015, s. 198-199; Özçelik, 2003, s. 62). Fransızlar bu anlaşmadan kırk beş gün sonra 30 Ekim 1919'da aralarında Fransız üniforması giymiş Ermenilerin de bulunduğu 300 kişilik bir askeri kuvvet ile Urfa şehir merkezini işgal etmişlerdir (Türk İstiklal Harbi-IV, 1966, s. 70; Özçelik, 2003, s. 67; Akalın, 2016, s. 30). Fransız işgali Urfa'da bütün dengeleri bozmuştur. Çünkü Fransızlar, İngilizlerin aksine burada kalıcı olmayı hedeflemiş, buna bağlı olarak idari ve mali işlere doğrudan müdahale etmişlerdi. Memurlardan hesap sormaya başlayan Fransız yöneticileri hükümet dairelerine de kendi bayraklarını çekiyorlardı (Açanal, 2001, s. 59-60).

İngilizlerin ve akabinde Fransızların giriştikleri işgal faaliyetleri genel olarak baştan beri Urfa halkı nezdinde asla kabul edilmedi ve işgallere karşı yerel idareciler başta olmak üzere, şehirliler, köylüler ve aşiretler direnişe geçti. İngilizlerin işgali sırasında Urfa'da mutasarrıf olarak görev yapan Nusret Bey döneminde milli teşkilatlanmanın altyapısı hazırlanmış ve şehrin ileri gelenlerinin de desteği ile 600 kişilik bir milis kuvveti oluşturulmuştu. Ancak Nusret Bey haksız yere yargılandığı tehcir suçu bahanesiyle görevinden alınmış ve İstanbul'a gönderilmişti. Bu durum milli direniş çalışmalarını sekteye uğratmış ve milis kuvvetlerin dağılmasına yol açmıştı. Nusret Bey'den sonra direniş bayrağını devralan Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey, bu çalışmaları devam ettirmiş ve Anadolu'nun birçok yerinde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni göz önünde bulundurarak Urfa'da bu cemiyetlerin bir şubesini kurma girişinde bulunmuştur. Nihayetinde o dönemde Sancak İdare Meclisi üyesi olan Hacı Kâmilzâde Hacı Mustafa'nın müracaatı ve Hacı Mustafa Efendi'nin hazırladığı on iki kişiden oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Urfa Kale Mahallesi'nde Güllüzade Osman Efendi'nin evinde 4-5 Eylül gecesi kurulmuştur (Akalın, 2016, s. 30).

4. URFA DİRENİŞİNDE SALİH EL-ABDULLAH'IN YEREL İDARECİLERE VE İŞGAL KUVVETLERİNE YÖNELİK TUTUMU

Urfa direnişinde aşiretlerin rolü ve önemini kavrayan işgal kuvvetleri, bölge aşiretlerinin desteğini almak için harekete geçip onları yanlarına çekmeye çalıştılar. Ancak tüm çabalarına rağmen bölgede bulunan Milli, Berazi, Badıllı, Aneze, Kays, Dögerli, Baziki ve İzollu gibi aşiretler işgal karşısında mücadeleye hazır olduklarını her fırsatta dile getirdiler. Bu düşünce ve tavırlarını uygulamada da gösteren aşiret reisleri ve mensupları Kuva-yı Milliye'ye maddi-manevi destek verdiler ve Urfa'nın kurtuluşunda önemli bir rol oynadılar. Ancak istisnai de olsa bazı aşiret mensuplarının devlet otoritesine muhalif tavırları oldu.

O dönemde Urfa bölgesinde işgal kuvvetleri safında yer alan iki önemli isim vardı. Bunlar; Suruç kazasında bulunan ve Berazi Aşireti'nin bir fırkası olan Ketkanlı Aşireti reislerinden Basravi ile Siyale Aşireti Reisi Salih el-Abdullah'tı (Ali Rıza, 1995, s. 9-11). 6 Kasım 1919 tarihinde Binbaşı Ali Rıza Bey tarafından Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanlığı'na yazılan raporda, Salih el-Abdullah'ın Türklük aleyhine ve hükümete sürekli muhalif davranışlarda bulunduğu belirtilmektedir. Onun, işgal kuvvetleri önünde "Ben milletim ile birlikte İngiliz hükümetine bağlıyım, sadık İngiliz dostuyum, hiçbir vakit ben Osmanlı olamam ve Türkleri sevemem" dediği belirtilmiştir (Ali Rıza, 1995, s. 9-11; Özçelik, 2003, s. 67). Bunun yanı sıra diğer aşiret reislerini de kışkırttığı ifade edilmiştir. Bu rapora ek olarak yazılan kısımda ise İngiliz yanlısı olan Salih'in Fransızlarla da yakınlaşmaya çalıştığı söylenmektedir. Aslen Musullu olan Urfa Süryanilerinden Abdülgani Ganime (Ganeme)'nin aracılığıyla Fransızlarla temas kuran Salih el-Abdullah, 8-9 Kasım (1919) gecesi 60 kadar süvari ile Fransız karargâhına gitmiştir. Görüşmeden sonra geceyi Süryanilerin evinde geçirdiği anlaşılan Salih'in yanında Milli Aşireti eski reisi İbrahim Paşa'nın oğlu ve aynı zamanda yeni reisi Mahmut Bey'in kardeşi Abdurrahman Bey'in de bulunduğu belirtilmiştir (Ali Rıza, 1995, s. 26-28).

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından 13 Kasım 1919'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta Arap aşiretlerinden Kays kabilesine mensup Siyale Reisi Salih el-Abdullah'ın 8/9 Kasım gecesinde Fransızların sancak merkezindeki karargâhlarına giderek onlarla gizlice görüştüğü belirtilmiştir. 9 Kasım gündüz vaktinde ise sancak merkezine bir saat mesafede bulunan Kısas köyünde Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'in küçük kardeşi Abdurrahman Bey'i Fransızlarla görüştürmüştür. Hemen sonrasında da Kısas'ı yağma faaliyetlerinde bulunmuş, 500 lira kadar zarara sebep olarak geri dönmüştür (BOA, DH.KMS. 57-60/2). Salih el-Abdullah bu yağma hadiselerinde Fransızlardan cesaret almıştır. Nitekim Salih'in Kısas köyünü yağma ettikten sonra geri dönüşü esnasında Fransızlar yirmi beş kişilik bir devriye kuvvetini onu korumak için görevlendirmiştir (Akalın, 1997, s. 19). Bu şahsın cezalandırılması durumunda Fransız kuvvetinin duruma müdahale edeceği anlaşılmış ve buna binaen Fransız kumandanı nezdinde girişimde bulunularak şahsı takip için izin alındığı takdirde yerel idareciler tarafından gerekenin yapılacağı ifade edilmiştir (BOA, DH.KMS. 57-60/2; BOA, DH.ŞFR. 650-130). Gerekli iznin alınmasını müteakip de takip edilmiştir. Başındaki aşiretlerin dağılmasından sonra yalnız kalan Salih, pişman olduğunu belirterek firar etmiş ve Harran bölgesindeki Araplar ise birliktelikten ayrılmamak üzere ant içmişlerdir. Ayrıca Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'in kardeşi

Abdurrahman Bey'in bahsi geçen yağma olayına dâhil olmadığı iddia edilmiştir (BOA, DH.KMS. 57-60/6).

Bu olayda asıl dikkati çeken husus Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'in Urfa Milli Mücadelesi'ne baştan sona kadar destek vermesine, ayrıca gerek İngilizlerin gerekse Fransızların caydırıcı tekliflerine tenezzül etmemesine rağmen kardeşi Abdurrahman Bey'in Milli Mücadele karşıtı faaliyetlerde bulunmasıdır. Bu durum İngilizlerin Milli Aşireti'ni yanlarına çekme politikaları ve bununla ilgili yapmış olduğu girişimlerin her ne kadar Mahmut Bey'i etkilemese de kardeşi Abdurrahman Bey'i etkilediğini göstermektedir. Üstelik aşiret içerisine yerleştirilmeye çalışılan bu ayrılıkçı politikalar fikir ayrılıklarına da neden olmuş yalnızca Abdurrahman Bey değil Mahmut Bey'in diğer kardeşi Timur bey de işgal kuvvetlerinin yanında yer almıştır (Bozan, 2020, s. 254). Milli Aşireti'nden Abdurrahman Bey ile Siyale Aşireti'nden Salih el-Abdullah'ın iş birliğinin bu olaydan sonra da devam ettiği kaynaklardan takip edilebilmektedir. Urfa Sancağı ve civarında asayişsizliğe sebep olan bu şahıslar, gayrimüslimlere ait 2.000 küsur koyunu gasp etmişlerdir. Bu gelişmelerden haberdar olan Mahmut Bey, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, kardeşi Abdurrahman'ın daha önce de kendilerinden habersiz Fransızlarla görüştüğünü ve diğer bölge aşiretleriyle birlikte işgal kuvvetlerine karşı direnişi esas alan beyannameye aykırı davrandığını belirterek aşiretten ihraç edildiğini ifade etmiştir (BOA, DH.İ.UM. 19-1/2). Ayrıca zaten Abdurrahman'ın aşiret adına söz sahibi olamayacağı ve herhangi bir yetkisinin bulunmadığını da vurgulamıştır (Özçelik, 2003, s. 134).

Urfa Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey, 1919 senesinin kasım ayında Harran bölgesindeki aşiretleri de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dâhil etmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda Arap aşiretlerini toplayarak Harran kazasında bulunan İmam Bakır hazretlerinin kabri ve Kur'an üzerine yemin ettirdi ve bağlılıklarını sağladı. Bu toplantıya Kays Aşireti'nin tüm kabileleri katıldığı halde Salih el-Abdullah katılmadı. Kıyas köyünden gasp ettiği mallar kendisinden geri istendi ancak bunu da kabul etmedi. Bunların yanı sıra memleketin selameti için gerçekleştirilen bu toplantıyı da Fransızlara ihbar etti. Yüzbaşı Sajous'un durumu Cerablus'a bildirmesi üzerine Yarbay Depoir, Urfa'ya geldi. Binbaşı Ali Rıza Bey'i karargâhına davet ederek sorguya çeken Depoir⁴, aldığı cevaplardan pek tatmin olmadı ve Ali Rıza Bey'in görevden alındığını mutasarrıflığa bildirdi. Tutuklu olarak Adana üzerinden İstanbul'a gönderileceğini de belirten Fransız komutan, onun şehri derhal terk etmesini istedi. Taburun devir-teslim işlemleri ve şahsi eşyalarını toplama bahanesiyle

⁴ Yapılan sorgunun detayları için bkz. (Ali Rıza, 1995, s. 39-44).

izin alan Ali Rıza Bey gece vaktinde Siverek cihetine firar etti (Akalm, 2015, s. 13). Bunu öğrenen Fransız kuvvetleri, Salih el-Abdullah'ı 20-25 atlı ile birlikte Ali Rıza Bey'in peşinden göndermişlerdi. Takip edildiğini fark eden Ali Rıza Bey ise Siverek'e gitmekten vazgeçti ve yönünü Viranşehir'e çevirdi. Burada Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'in evine misafir oldu (Ali Rıza, 1995, s. 46). Onun peşi sıra Salih de adamları ile birlikte onu takip ederek yorgun bir halde Viranşehir'e, Mahmut Bey'in yanına geldi. Burada yüzleşen taraflardan Salih, hükümete sadık olduğunu vurgulayıp Ali Rıza Bey ile barışmak istemişse de Ali Rıza Bey bunu kabul etmemiştir. Hatta burada bulunan süvari kumandanı, Salih'in tutuklanmasını talep etmiş ancak Mahmut Bey'in bunun aşiret gelenekleriyle örtüşmediğini ifade etmesi üzerine bundan vazgeçilmiştir. Binbaşı Ali Rıza Bey'in "Hayreddin" mahlasıyla Sivas'taki Temsil Kurulu Başkanlığı'na ve Diyarbakır'daki 13. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta, Salih'in Viranşehir'e gelme sebebinin gelişmelerden haberdar olmak ve Mahmut Bey'in hareketlerini gözlemlemek olduğunu söyleyerek onun Urfa'ya dönüşünde durumu Fransızlara bildireceğini yazmıştır (Ali Rıza, 1995, s. 48-49).

Binbaşı Ali Rıza Bey'in azledilmesi üzerine boşalan Urfa Jandarma Tabur Komutanlığı görevine eski Deyrizor Seyyar Jandarma Müfrezesi Kumandanı olup Kadırlı'ya oradan da Urfa'ya atanan Revandizli Ali Saip⁵

⁵ Ali Saip Bey (1885-1939) günümüzde Irak sınırları dahilinde olan Musul Vilayeti'ne bağlı Revandiz şehrinde dünyaya gelmiştir (Ursavaş, 2000, s. 1). Bazı çalışmalarda ise doğum yeri Kerkük ve tarihi de 1887 olarak geçmektedir. Bkz. (Meydan Larousse A-Z, 1990, Ek: 866); (Urfa İl Yıllığı, 1967, s. 3); (İlyas, 2015, s. 238). Bir asker ve siyaset adamı olan Ali Saip, emekli Üsteğmen Mehmet Emin Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini babasının görevli bulunduğu Bağdat Rüştüyesi ve Askerî İdadisinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. 1905'te Harp Okuluna kaydoldu. 1908'de Teğmen, 1912'de Üsteğmen ve 1 Mart 1917'de Yüzbaşı oldu. 28 Şubat 1924'te Binbaşı rütbesine terfi ettirildi. Teğmen olarak ilk görev yeri olan Bağdat'ta 6. Ordu'ydü. İtalya ile Trablusgarp savaşının baş göstermesi üzerine gönüllü olarak Bingazi'ye gitti. Sonrasında Balkan savaşlarına da katılan Ali Saip Bey, Beyrut, Halep, Musul ve Kars bölgelerinde çeşitli görevlerde bulundu. Urfa'ya gelmeden önce Adana'da işgal kuvvetleri ve Ermenilere karşı direniş faaliyetleri içerisinde önemli bir rol oynadı (Çoker, 1995, s. 945-946); <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-saib-ursavas-1885-1939/> (Erişim tarihi 4 Şubat 2022). Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı'nda askeri kimliği ve başarısı ile ön plana çıkan Ali Saip Bey, sonraki dönemlerde bürokrasi, hukuk ve siyaset alanında da önemli bir yer edinmiştir. Kozan ve Urfa milletvekilliği yapan Ali Saip Bey, bir dönem Konya İstiklal Mahkemesi başkanlığı görevini de yürütmüştür (İlyas, 2015, s. 235). Tarih sahnesine bir Osmanlı askeri olarak çıkan ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde siyaset ve bürokrasi mecralarında adından söz ettiren Ali Saip Bey, yaşadığı süre zarfında çok tartışılan bir karakter olmuştur. Özellikle Urfa direnişinde ve kurtuluşunda gösterdiği kahramanlıkla akıllarda kalan Ali Saip, muhtelif olaylara karışmış, birçok itham ve suçlamayla da karşı karşıya kalmıştır. Bu güçlü karakter hakkında o dönemde kaleme alınan başta kendi hatıratı olmak üzere bazı kaynaklar mevcuttur. Yakın tarihte de onu konu alan çalışmaların sayısı artmıştır. Yukarıda

getirilmiş ve 29 Aralık 1919 tarihinde Urfa'ya gelerek görevine başlamıştır (Türk İstiklal Harbi-IV, 1966, s. 71; Özçelik, 2003, s. 143). İlk etapta halk tarafından şüphe ile karşılanan Ali Saip, kısa sürede faaliyete geçti. Şehrin nabzını yoklamaya başladı, şehir eşrafı ve aşiret liderleriyle irtibat kurdu. Bu görüşmeler neticesinde halkın işgal kuvvetlerine karşı bir direniş potansiyeline sahip olduğunu gören Ali Saip Bey, Urfa'da kendisinden önce teşkilatlanmaya başlayan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içerisindeki faaliyetleri dolayısıyla da ahali nezdinde güven kazandı. Üç aşamalı bir plan yapan Ali Saip Bey ilk etapta yerel ahaliye ve aşiretlere yönelik olarak işgallerin hukuksuzluğunu ve bundan doğabilecek olumsuz koşulları anlatarak Fransızlara karşı bir kamuoyu oluşturacaktı. Kuva-yı Milliye harekete geçtikten sonra şehir hâpishanelerinde tutuklu bulunan gençler silahlandırılarak cepheye sürülecekti. Son olarak da Fransızların dışardan ihtiyat kuvveti alamaması için aşiretlerle birlikte şehrin etrafı kuşatılacaktı (Demir, 2020, s. 258-259).

Belirtildiği üzere Ali Saip Bey bölgeye geldiğinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu ve çalışmalarına başlamıştı. Hatta dönemin belediye reisi olan Hacı Mustafa Bey de direnişin sivil lideri olarak halkı örgütlemeye başlamıştı. Ali Saip Bey'in gelmesiyle de Urfa ve civarında işgallere karşı direniş özellikle askeri açıdan daha nizami ve bilinçli bir hal almış, teşkilatlanma daha etkin bir konuma gelmiştir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Fransızlar da boş durmamış ve aşiretlerle ilişkilerini sürdürmüştür. Bilhassa Siyale Aşireti Reisi Salih el-Abdullah ile sık sık görüşmüşlerdir. Bunun yanı sıra Harran'da bulunan bir Fransız subayı da bu civardaki aşiretleri jandarma deposunu basıp silahları yağmalamaya, kısacası isyana teşvik etmiştir (Özçelik, 2003, s. 157). Bu şekilde her iki tarafta da devam eden siyasi ve diplomatik girişimlerden sonra sahada çatışma kaçınılmaz olmuştu. Yüzbaşı Ali Saip Bey önderliğinde aşiretlerden ve ahaliden oluşturulan kuvvetler ile birlikte Fransızlara karşı faaliyete geçme zamanı gelmiş, Mustafa Kemal'den de bu hususta onay alınmıştı (Özçelik, 2019, s. 391). 1920'nin Ocak ayında harekete geçmeyi düşünen direniş kuvvetleri, Aneze Aşireti'nin bölgeye gelmekte gecikmesi nedeniyle harekati ertelemek zorunda kaldılar (Özçelik, 2003, s. 154). Şubat ayında Fransızlarla başlayan çatışmalar aralıklarla devam etti. Şehri terk etmeleri için defalarca yapılan çağrılar Fransızlar nezdinde kabul edilmedi. Ancak Mart ayı ortalarında işgal kuvvetlerinin ve onlara destek olan Ermenilerin ikmal ve iaşede karşılaştıkları problemler ve milli

---

zikrettiğimiz önemli çalışmalardan başka son dönemde Doç. Dr. Gülşah Eser danışmanlığında Ezgi Kılıç tarafından Ali Saip Ursavaş'ın biyografisini ve faaliyetlerini müstakil olarak ele alan kıymetli bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Alana katkı sağlayacak olan bu çalışma için bkz. (Kılıç, 2021).

kuvvetlerin yoğun baskısı onları müzakereye mecbur etti. Muharebelerde aldıkları askeri mağlubiyeti ört pas etmek için diplomatik bir taktikle Urfa'dan ayrılmayı düşünen Fransızlar nihayetinde 9 Nisan 1920'de Ermenilerin açlığını bahane ederek bir mütareke metni imzaladılar ve şehri terk etmeyi kabul ettiler (Akalin, 2015, s. 55-59). 10 Nisan'ı 11 Nisan'a bağlayan gece Suruç yönüne doğru yol alan Fransız kuvvetleri Şebeke Boğazı⁶ denilen mevkiye yerel ahali ve aşiretlerle silahlı bir çatışma yaşadı. Fransız komutanı Sajous ve diğer subayların da aralarında bulunduğu çoğu kişi ölmüştü. Kalan askerler de esir edilerek Urfa'ya getirilmişti. Böylece bir seneden fazla düşman işgalinde kalan Urfa "Şanlı" bir direniş ile tekrar bağımsızlığına kavuşmuştu (Saral & Saral, 1970, s. 246; Özçelik, 2003, s. 226-227; Üner, 2009, s. 300).

Dönemin kaynaklarında Fransızlar ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında meydana gelen çatışmalarda Siyale Aşireti ve Salih hususunda açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Şebeke Olayı'nda öldürülen Fransız yöneticilerinden Sajous'un evrakı arasında bulunan Ali Rıza Bey'le ilgili ihbar mektupları nedeniyle hapsedilen Salih el-Abdullah'ın 1924'te Diyarbakır'da hapis iken eceliyle vefat ettiği bilinmektedir (Akalin & Kürkçüoğlu, 2016, s. 143).

5. SONUÇ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Urfa ve civarı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması dayanak gösterilerek haksız yere işgale uğramıştır. Burası önce İngilizler tarafından işgal edilmiş, sonrasında ise bölge Fransızlara devredilmiştir. İdare biçimleri ve yönetme esasları birbirinden farklı olsa da gerek İngilizler gerekse Fransızlar, yöre ahali ve idarecileriyle daha çok kendi çıkarlarına yönelik olarak ilişki kurmuşlardır. Bu bağlamda, yüzyıllardır bölgede bulunan ve özellikle de nüfuz sahibi olan Türkmen, Kürt ve Arap aşiretleriyle irtibata geçerek sıkı bağ kurmaya çalışmışlardır. Bu aşiretleri yanlarına çekmeye çalışan işgal kuvvetleri, beklenmedik şekilde bir iki istisna dışında işgale karşı direnişe hazır bir tavırla karşı karşıya kalmışlardır. Nitekim bu sürecin başından sonuna kadar Urfa aşiret reisleri merkeze ve yerel idarecilere gönderdiği yazılarında Avrupa yanlısı olmadıklarını ve Milli Mücadele'ye her zaman hazır olduklarını defaatle dile getirmişlerdir. Bu durum sadece sözde kalmamış, Urfa'nın

⁶ 11 Nisan sabahı Kuva-yı Milliye ile Fransız işgal güçlerinin çatıştığı Suruç yolu üzerinde bulunan ve Firuz Paşa Boğazı da denilen dağlık alana verilen isimdir. Bkz. (Sözeri, 2017, s. 43. (45. Dipnot)).

kurtuluş mücadelesinde maddi-manevi destekleriyle ön saflarda yer almışlardır.

Urfa aşiretlerinin salt çoğunluğunun Milli Mücadele'ye katkılarına rağmen, bu aşiretlere tabi bazı kimselerin İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin teklif ve vaatlerine itibar gösterdiği bilinmektedir. Dönemin hatıratlarından ve arşiv belgelerinden hareketle, Ketkanlı Aşireti Reisi Basravi ve Siyale Aşireti Reisi Salih el-Abdullah'ın Milli Mücadele yanlısı olmayan bir tavır içerisinde buldukları görülmüştür. Bunlar arasında Harran bölgesinde yaşayan Salih el-Abdullah, o bölgede sebep olduğu asayiş problemleri nedeniyle askeri makamlarca alınan karar sonucu Edirne'ye sürgün edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sürecinde Urfa bölgesinde karışmış olduğu eşkıyalık faaliyetlerini terk etmesi ve bu tür hareketlere bir daha karışmaması amacıyla Edirne'nin Lüleburgaz yöresinde tutulan Salih, 1918'de affedilmiş ve Urfa'ya dönüşüne izin verilmiştir. Ancak bölgeye döndükten sonra da olumsuz tavırlarını artırmasından hareketle bu sürgün cezasının amacına yönelik sonuçlanmadığı söylenebilir. Zira Urfa'nın işgal sürecinde bölgede bulunan idarecilerin ve şehir eşrafının kaleme aldığı hatıratlarda ve arşiv kayıtlarında, Salih el-Abdullah'ın o dönemde işgal kuvvetleriyle irtibat halinde olduğu ve memleketin selameti için yapılan çalışmaları işgalcilere bildirdiği açıkça ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Fransızlara hizmet ederek, Milli Aşireti gibi bazı aşiretlerin fertlerini yanına çekip gasp ve yağma faaliyetlerine karışmıştır.

Geçmişten günümüze Urfa ve civarında varlık gösteren Kays Aşireti gibi geniş ve nüfuz sahibi bir aşiretin mensubu olan Salih el-Abdullah'ın Osmanlı idaresi ve yerel otoriteye muhalif tavırlarının nedenleri irdelendiğinde bunun çok yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Esasen Urfa bölgesinde aşiretlerin eşkıyalık faaliyetleri Osmanlı idaresinin hemen hemen her döneminde kendini göstermiştir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda güneyden gelen göçebe Arap aşiretlerinin yağma ve gasp olayları bölgeyi oldukça zarara uğratmıştır. Arap aşiretlerinin genelde alışkanlık haline getirdiği bu davranışlar, Siyale Aşireti'nin bazı mensupları ve bunlar arasında Salih için de geçerlidir. İkinci olarak, Hamidiye Süvari Alayları'na mensup hatırı sayılır bir aşiretin reisi ve kemale ermiş bir yaşta iken ailesinden ve topraklarından uzaklaştırılarak sürgün edilen Salih el-Abdullah'ın merkezi otoriteye ve idarecilere içten içe bir kırgınlık veya kızgınlık beslemiş olabileceği düşünülebilir. Üçüncü olarak, İngiliz ve Fransızların kendilerine yapılacak destek karşılığında maddi imkanları sağlaması ve çeşitli teklifler sunmasının Salih tarafından cazip bulunmuş olması ihtimal dahilindedir. Zira o dönemde maddi imkanlar sunarak pek çok şeyi başarmaya çalışan işgal kuvvetlerinin,

bu yolla ayrılıkçı fikirleri insanlara dayatmakta mahir oldukları tarihi tecrübe ve hatıratlarda geçen kayıtlarla sabittir.

Kaynaklardan ve arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerden hareketle, Salih el-Abdullah'ın Urfa Milli Mücadelesine muhalif tavırlar sergilediği ve işgal kuvvetleriyle gizlice irtibat halinde olduğu görülmektedir. Fransızların Urfa'yı terk ettikleri 11 Nisan 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye ve işgal kuvvetleri arasında Şebeke mevkiinde meydana gelen çatışmada ölen Yüzbaşı Sajous'nun ele geçirilen belgeleri bu konuya ilişkin önemli detay ve deliller sunmaktadır. Bu belgeler, Salih'in Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını Fransız yetkililere bildirdiği ve Binbaşı Ali Rıza Bey aleyhinde tezkereler göndermiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu faaliyetleri nedeniyle suçlu bulunan Salih el-Abdullah tutuklanmış ve Diyarbakır Cezaevi'ne gönderilmiştir. Burada tutukluken 1924 yılında eceliyle vefat etmiştir.

6. SUMMARY

Urfa and its surroundings, located in the Southeastern Anatolia Region, were occupied unfairly on the basis of the Mondros Armistice Agreement signed between the Allied Powers and the Ottoman Empire after the First World War. This area was first occupied by the British and then the region was handed over to the French. Although the structure and principles of administration were different from each other, both the British and the French established relations with the local people and administrators mostly for their own interests. In this context, they tried to establish close ties with the Turkmen, Kurdish and Arab tribes who had been in the region for centuries and especially had influence. The occupation forces, trying to take these tribes to their side, encountered an unexpected scene and, with one or two exceptions, were faced with an attitude ready to resist the occupation. As a matter of fact, from the beginning to the end of this process, the Urfa tribal chiefs repeatedly stated in their letters to the center and to the local administrators that they were not pro-European and were always ready for the National Struggle. This situation was not only verbal but they were also at the forefront with their material and moral support in the liberation struggle of Urfa.

Despite the contributions of the majority of the Urfa tribes to the National Struggle, it is known that some people who were members of these tribes were attracted to the offers and promises of the British and French forces. Based on the memoirs and archival documents of the period, it was seen that the Ketkanlı Tribe Chief Basravi and Siyale Tribe Chief Salih al-Abdullah had an attitude that was not in favor of the National Struggle. Among

them, Salih al-Abdullah, who lived in the Harran region, was exiled to Edirne as a result of the decision taken by the military authorities due to the security problems he caused in that region. Salih, detained in Lüleburgaz region of Edirne in order for him to abandon the banditry activities he was involved in the Urfa region during the First World War and not to be involved in such actions again, was pardoned in 1918 and allowed to return to Urfa. However, it can be said that this exile sentence did not achieve its purpose considering that he held onto his increasingly negative attitudes even after he returned to the region. As clearly stated in the memoirs and archive records written by the administrators and notables in the region during the occupation of Urfa, Salih al-Abdullah was in contact with the occupation forces at that time and informed the invaders about the activities carried out for the safety of the country. In addition, by serving the French, he took the members of some tribes such as the Milli Tribe to his side and became involved in the banditry and plundering activities.

When the reasons for the opposition of Salih al-Abdullah who was a member of an extended and influential tribe such as the Kays Tribe, which has existed in and around Urfa from the past to the present, against the Ottoman administration and local authority are examined, it is understood that this is multifaceted. In fact, the banditry activities of the tribes in the Urfa region were already seen in almost every period of the Ottoman administration. Especially in the 18th and 19th centuries, the looting and banditry by the nomadic Arab tribes from the south inflicted damage to the region. These behaviors, which Arab tribes generally turned into a habit, were also ordinary for some members of the Siyale Tribe and for Salih as well. Secondly, it can be thought that Salih al-Abdullah, who was the chief of a significant tribe belonging to the Hamidiye Cavalry Regiments but who was exiled from his family and lands when he was at a mature age, may have harbored resentment or anger towards the central authority and the administrators. Thirdly, it is possible that Salih found it attractive that the British and French provided financial means and proposed various offers in return for his support. Because at that time, the occupation forces, who tried to achieve many things by providing financial opportunities, were proficient in imposing separatist ideas on people in this way as proven by the experiences and records in history and memoirs.

Based on the information obtained from the sources and archive documents, it is seen that Salih al-Abdullah exhibited oppositional attitudes to the Urfa National Struggle and was secretly in contact with the occupation forces. Documents of Captain Sajous obtained after his death in the battle

between the Kuva-yı Milliye and the occupation forces in Şebeke on April 11, 1920, when the French left Urfa, provide important details and evidence regarding this issue. These documents reveal that Salih reported the activities of the Urfa Resistance Forces to the French authorities and sent motions against Major Ali Rıza Bey. Salih al-Abdullah, who was found guilty because of these actions, was arrested and sent to Diyarbakır Prison. He died of natural causes in 1924 while he was imprisoned here.

7. KAYNAKLAR

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.EUM.4.Şb. 13-19.

BOA, DH.EUM.4.Şb. 14-4.

BOA, DH.EUM.4.Şb. 15-9.

BOA, DH.EUM.4.Şb. 18-25.

BOA, DH.EUM.4.Şb. 17-58/1.

BOA, DH.EUM.4.Şb. 17-58/5.

BOA, DH.EUM.4.Şb. 17-58/6.

BOA, DH.İ.UM. 19-1/2.

BOA, DH.KMS. 57-60/6.

BOA, DH.ŞFR. 581-44.

BOA, DH.ŞFR. 579-108.

BOA, DH.ŞFR. 546-111.

BOA, DH.ŞFR. 74-57.

BOA, DH.ŞFR. 650-130.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Açanal, H. (2001). *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.

Akalın, M. (2016). *Milli Mücadele'de Urfa Anılar-Belgeler*. Genişletilmiş 5. Baskı, Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Akalın, M. (2015). *Urfa Kurtuluş Yazıları*. Ankara: ŞURKAV Yayınları.

Akalın, M. (1997). *Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler*. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.

Akalın, M., & Karakaş, M. (2020). *Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Arşiv Belgeleri*. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.

Akalın, M., & Kürkçüoğlu, A. C. (2016). *Urfa Milli Mücadele Albümü*. 2. Baskı, Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Akbıyık, Y. (2015). *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*. Ankara: ATAM Yayınları.

- Ali Rıza. (1995). *Ahfada Yadigâr Urfa Mücadelesi*. Yay. Haz. Müslüm Akalın, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.
- Aydın, S., & Çiftçi, E. (2021). *İmparatorluğun Son Aşiret Sayımı Fihristü'l Aşâir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozan, O. (2020). Mütareke Döneminde İngilizlerin Milli Aşiretine Yönelik Politikaları. A. Aksın vd (Ed.), *Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı-II* (ss. 245-260). İstanbul: Hiper Yayın.
- Bozkurt, İ. (Tarihsiz). *Aşiretler Tarihi*. İstanbul: Kitap Matbaası.
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*. C. III. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 6.
- Demir, Ş. (2020). Hatıralarla Milli Mücadelede Urfa. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 253-270.
- Gökalp, Z. (2013). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. 2. Baskı, Haz. Yalçın Toker, İstanbul: Toker Yayınları.
- Hatipoğlu, S. (2015). Milli Mücadele'de Suriye İtilafnamesi'nin Yeri. *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 195-209.
- İlyas, A. (2015). Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş. *Turkish Studies*, 10/9, 235-246.
- Kartın, C. (2014). Binbaşı Noel'in Hava Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Gönderilerinde Kürt-Ermeni Münasebetleri. *Yeni Türkiye*, 20, 64, 3883-3894.
- Kılıç, E. (2021). *Ali Saip Ursavaş'ın Biyografisi ve Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Mutlu, C. (2019). Urfa'da Milli Mücadele. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 121, 239, 405-418.
- Önkal, A. (2002). Kays Aylân (Benî Kays Aylân). *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 91-92.
- Özçelik, İ. (2019). Harran ve Çevresinde Milli Mücadeleye İlişkin Bazı Faaliyetler. A. Ekinci (Ed.), *Harran ve Çevresi: Tarih*, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 389-394.
- Özçelik, İ. (2003). *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa (30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920)*. Ankara: ATAM Yayınları.
- Saral, A. H., & Saral, T. (1970). *Vatan Nasıl Kurtarıldı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözeri, M. A. (2017). Akif Sözeri'nin Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı. *Urfa'nın Kurtuluşuna Dair Üç Hatırat*. Yay. Haz. Müslüm Akalın, Ankara: ŞURKAV Yayınları: 41.
- Taşkıran, İ. H. (1999). *Tarih Perspektifinde Benû Nümeyr ve Harran Aşiretleri*. Adana: Burak Matbaası.
- Türk İstiklal Harbi-IV Güney Cephesi*. (1966). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları.

- Urfa Hakkında Salname (Tabii, Coğrafi, İctimai, İktisadi, Tarihi, Mülki)*. (1927). İstanbul: İlhami-Fevzi Matbaası.
- Urfa 1967 İl Yıllığı*, Sivas: Doğu Matbaası.
- Ursavaş, A. S. (2000). *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları*. çev. Hüseyin Işık. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Ursavaş, (Ali Saib). (1990). *Meydan Larousse A-Z*, İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Üner, M. E. (2015). Urfa'nın Kurtuluşunda Aşiretlerin Rolü. *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 795-814.
- Üner, M. E. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Urfa Tarihi*. Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

3. İnternet Kaynakları

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-saib-ursavas-1885-1939/> (Erişim tarihi 4 Şubat 2022).

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.